

УДК 342:351

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2023.1.8>

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ДЕРЖАВНА ВЛАДА В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Найда І. В. – кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри права Київського кооперативного інституту бізнесу і права

ORCID: 0000-0001-7296-7884

Scopus Author ID: 57212604457

Стаття присвячена дослідженню співвідношення «громадського суспільства» і «державної влади» у контексті концепції національно-патріотичного виховання в Україні.

З'ясовано, що громадянське суспільство у сучасному баченні характеризується наявністю базових соціальних цінностей таких як правова держава, демократія, права людини, верховенство закону, соціальна захищеність тощо.

Визначено, що основною метою Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин.

Звернено увагу на те, що громадянське суспільство та держава взаємодоповнюють одне одного, оскільки, без вільного індивіда громадянського суспільства неможлива розбудова правової та демократичної держави.

Показано, що громадянське суспільство на законодавчому рівні може впливати на розбудову нових підходів для виховання патріотизму шляхом формування громадянської самосвідомості та прийняття державних рішень у цій сфері.

Зазначено, що становлення демократичної, правової та соціальної держави тісно пов'язане з розвитком громадянського суспільства як сфери суспільної діяльності громадян, що об'єднуються для прийняття спільних рішень, а також захисту прав та інтересів, досягнення спільного блага, у тому числі у взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, політичними інститутами та бізнесом.

Описано, що органи державної влади мають створювати сприятливі умови для розвитку громадянського суспільства в сфері національно-патріотичного виховання, оскільки громадянське суспільство і держава функціонують для задоволення потреб та інтересів її громадян. Державна влада повинна орієнтуватися в першу чергу на інтереси громадянського суспільства.

Ключові слова: громадянське суспільство, держава, державна влада, патріотизм, національно-патріотичне виховання.

Naida I. V. Civil society and state authority in the context of the concept of national patriotic education

The article is devoted to the study of the relationship between “civil society” and “state power” in the context of the concept of national-patriotic education in Ukraine.

It was found that civil society in the modern vision is characterized by the presence of basic social values such as the rule of law, democracy, human rights, the rule of law, social security, etc.

It was determined that the main goal of the Concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine is the formation of a self-sufficient citizen-patriot of Ukraine, a humanist and a democrat, ready to fulfill civic and constitutional duties, to inherit the spiritual and cultural heritage of the Ukrainian people, and to achieve a high culture of relationships.

Attention is drawn to the fact that civil society and the state complement each other; since without a free individual of civil society, the development of a legal and democratic state is impossible.

It is shown that civil society at the legislative level can influence the development of new approaches to the education of patriotism through the formation of civic self-awareness and the adoption of state decisions in this area.

It is noted that the formation of a democratic, legal and social state is closely related to the development of civil society as a sphere of social activity of citizens who come together to make joint decisions, as well as protect rights and interests, achieve the common good, including in cooperation with by state authorities, local self-government bodies, political institutions and business.

It is described that state authorities should create favorable conditions for the development of civil society in the field of national-patriotic education, since civil society and the state function to meet the needs and interests of its citizens. The state power should focus primarily on the interests of civil society.

Key words: *civil society, state, state power, patriotism, national-patriotic education.*

Постановка проблеми. Відповідно до основного закону країни Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, яку не можливо побудувати без соціально активного громадянського суспільства. Провідна роль у формуванні національно-патріотичного виховання полягає в розбудові тісного взаємозв'язку громадянського суспільства та держави в особі державної влади. Проблема взаємовідносин між суспільством і державною владою завжди була і є актуальною.

Основною метою Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням громадянського суспільства та державної влади в Україні розглядаються в працях таких науковців як: М. Рябчука, О. Скакуна, В. Кременя, В. Голубь, В. Грабовського, О. Зарічного, В. Ладиченка, Л. Мельник, І. Жаровської, М. Бойчука, П. Рабіновича, В. Кириченка та інших. Однак, сьогодні незважаючи на значну кількість наукових публікацій з окресленої проблематики, співпраця органів державної влади та громадянського суспільства в сфері національно-патріотичного виховання розроблена недостатньо. Тому, залишається актуальним питання співпраці даних суб'єктів щодо розвитку національно-патріотичного виховання яке б сприяло б його переходу на новий, якісно вищий правовий рівень.

Мета статті – проаналізувати змістовне співвідношення «громадського суспільства» і «державної влади» у контексті концепції національно-патріотичного виховання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Держава взаємодіє не з окремими громадянами, а з мережею громадського суспільства.

Громадянське суспільство – це система взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян держави, їх об'єднань, що добровільно сформувалися та перебувають у відносинах конкуренції і солідарності, поза безпосереднім утручанням держави, покликаної створювати умови для їх вільного розвитку [1, с. 58].

Громадянське суспільство – суспільство, в основі якого лежить розгалужена мережа незалежних від держави інституцій, об'єднань та організацій, створених самими громадянами для виявлення й здійснення різних громадських ініціатив, задоволення своїх суспільних потреб та обстоювання колективних інтересів. У повсякденному вжитку під громадянським суспільством нерідко розуміють рівень громадян. свідомості певного суспільства, активність громадян у створенні громадських організацій [2].

Громадянське суспільство у сучасному баченні характеризується наявністю базових соціальних цінностей таких як правова держава, демократія, права людини, верховенство закону, соціальна захищеність тощо.

Одне із завдань громадянського суспільства полягає в регулюванні горизонтальних зв'язків, що повинно робитися з позиції доцільності. Держава повинна бути обмежена правом і у цьому розумінні бути деідеологізованою, оскільки право не буває абсолютно вільним від політичних сил, обов'язково несе в собі елемент ідеології. Громадянське суспільство повинно бути гарантоване правом, яке тому і виявляється ідеологізованим. Таким чином, більшість вчених поділяють думку про те, що громадянське суспільство і держава – це дві взаємодоповнюючі складові. Інші, навпаки, вважають громадянське суспільство основою формування держави. На думку М. Бойчука, громадянське суспільство є черговим результатом зміни станів соціального процесу, тобто є новим етапом у функціонуванні і розвитку суспільства як соціальної системи. Саме тому воно і виступає об'єктом нормативного рівня системи саморегуляції [3].

Держава для реалізації своїх функцій повинна створювати й забезпечувати функціонування різноманітних організацій, які у сукупності і утворюють механізм держави, який в свою чергу є частиною державної влади.

Як відомо, існує безліч різновидів влади – політична, економічна, духовна, інформаційна, військова, батьківська, господарська, технічна (технократія), влада інтелектуальної еліти (мерітократія) тощо [4, с. 154].

Державна влада – це спосіб управління (керування) суспільством для якого характерна опора на спеціальний апарат примусу (авторитет чинності). На сьогодні проблеми функціонування державної влади є нагальними, особливо для України, яка опинилася в складному політичному та соціально-економічному становищі. Державна влада відіграє величезну роль в розвитку та ефективності країни, тому знання про доцільність використання влади просо необхідні в сучасних умовах [5].

Рабінович П. зазначає, що «державна влада – це вид публічної політичної влади, що здійснюється державою та її органами, здатність держави підпорядковувати своїй волі поведінку людей та діяльність об'єднань, що знаходяться на її території». Від інших видів влад вона відрізняється за такими ознаками:

а) у кожній країні існує тільки одна державна влада, а інших різновидів соціальної влади чимало;

б) державна влада поширюється на всіх членів суспільства, а інші влади лише на певну його частину;

в) тільки державна влада може розв'язувати загальносуспільні проблеми, інші ж – вирішують справи, що стосуються зазвичай тільки частини суспільства;

г) державна влада має у своєму розпорядженні такий специфічний апарат (механізм) для здійснення своїх завдань і функцій, якого не мають інші влади;

г) тільки державна влада встановлює формально обов'язкові для всього населення загальні правила поведінки – юридичні (правові) норми;

д) лише державна влада характеризується суверенністю (суверенітетом), тобто верховенством, повнотою, неподільністю, самостійністю, формальною незалежністю від влади будь-якої організації (або особи) як у даній країні, так і за її межами [6].

Проаналізувавши поняття «громадянське суспільство» та «державна влада» можемо стверджувати, що громадянське суспільство та держава взаємодоповнюють одне одного, оскільки, без вільного індивіда громадянського суспільства неможлива розбудова правової та демократичної держави.

Відповідно до Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки становлення демократичної, правової та

соціальної держави тісно пов'язане з розвитком громадянського суспільства як сфери суспільної діяльності громадян, що об'єднуються для прийняття спільних рішень, а також захисту прав та інтересів, досягнення спільного блага, у тому числі у взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, політичними інститутами та бізнесом.

Протягом 2016-2020 років кількість інститутів громадянського суспільства суттєво зросла. На сьогодні інститути громадянського суспільства працюють у більшості суспільних сфер: у сфері захисту прав людини та громадянина, представлення інтересів різних груп громадян, надання соціальних та інших послуг, провадження благодійної та волонтерської діяльності, реалізації освітніх і культурних проектів, захисту довкілля, проведення аналізу реалізації державної політики, моніторингу діяльності органів влади, провадження антикорупційної діяльності та інших [7].

Наразі в Україні, є необхідність посилення заходів спрямованих на укріплення національно-патріотичного виховання молоді. Сьогодні органи державної влади та громадянське суспільство є безпосередніми учасниками процесу національно-патріотичного виховання. Громадянське суспільство на законодавчому рівні може впливати на розбудову нових підходів для виховання патріотизму шляхом формування громадянської самосвідомості та прийняття державних рішень у цій сфері. Громадянське суспільство самостійно визначає свою лінію поведінки спираючись на категорію моралі, тобто громадяни самостійно визначають почуття власної гідності, чесності, відповідальності.

Українська держава та її громадянське суспільство виступають безпосередніми учасниками державотворчих процесів у сфері національно-патріотичного виховання.

Патріотичне громадянське суспільство має відчувати відповідальності за сучасне й майбутнє нації, держави є для неї реальним виявом громадського обов'язку. Патріотизм, безумовно, проявляється не тільки в героїчних вчинках і жертвах у критичних для батьківщини часах, а, передусім, це – відповідальність в ставленні до своїх громадських обов'язків; сумлінне виконання своїх професійних завдань, родинних обов'язків та інших видів своєї діяльності, порядність, чесність. Патріотизм – це почуття, спрямовані на батьківщину і народ, ці обидва складника патріотизму повинні поєднуватися і підсилювати один одного. В нинішніх умовах патріотизм повинен виявлятися насамперед у громадянській гідності і мужності, готовності громадянина відстоювати вищі демократичні цінності, які повинні бути закладені в основи незалежності української держави [8].

Відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України органи державної влади та громадянське суспільство спільно реалізують ідею національно-патріотичного виховання. Так співпраця здійснюється шляхом:

- активного залучення до національно-патріотичного виховання громадських об'єднань та благодійних організацій, використання їхнього досвіду, потенціалу, методів роботи у вихованні патріотів України;

- організації та фінансової підтримки на конкурсній основі програм, проектів громадських організацій, спрямованих на національно-патріотичне виховання; – активне залучення сім'ї до процесу національно-патріотичного виховання, долучення батьківської громадськості до популяризації кращого досвіду національно-патріотичного виховання;

- проведення заходів, спрямованих на реалізацію патріотичного виховання в закладах системи освіти, культури, спорту;

– підтримки та сприяння волонтерським проектам, іншій громадській діяльності та самоорганізації українських громадян, спрямованій на заохочення молоді до благодійних соціальних, інтелектуальних та творчих ініціатив і проектів на благо України;

– створення умов для популяризації найкращих здобутків національної культурної і духовної спадщини, героїчного минулого і сучасного українського народу, підтримки професійної й самодіяльної творчості;

– залучення молоді до участі у збереженні і підтримці єдності українського суспільства, у громадському русі задля громадянського миру і злагоди;

– сприяння спортивній і фізичній підготовці, спрямованій на утвердження здорового способу життя громадян з урахуванням принципів національно-патріотичного виховання;

– налагодження співпраці з військовими формуваннями України як мотивація і готовності до вибору військових професій;

– посилення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади стосовно національно-патріотичного виховання [9].

Органи державної влади мають створювати сприятливі умови для розвитку громадянського суспільства в сфері національно-патріотичного виховання, оскільки громадянське суспільство і держава функціонують для задоволення потреб та інтересів її громадян. Державна влада повинна орієнтуватися в першу чергу на інтереси громадянського суспільства.

Виховання громадянина-патріота було актуальним завданням у всі часи, важливим для існування самої держави і для системи освіти як провідника державницьких ідей та концепцій. Поняття «патріотизм», витоки якого сягають глибокої давнини, означає патрос (patroV), у перекладі з грецької – батько; у широкому розумінні – земля батьків; місце родоводу; батьківщина, шанування досягнень свого народу. Патріотизм – це історично усталене і водночас оновлювальне у часі поняття педагогічної науки, яке відображає позитивне ставлення людини до своєї Батьківщини, народу і виявляється в діяльності на їх користь і процвітання. Водночас патріотизм є важливим ресурсом консолідації суспільства, виступає мобілізуючим каталізатором його розвитку, активної громадянської позиції особистості, готовності до самопожертви, служіння своїй Батьківщині, сприяння її благополуччю [10, с. 70].

Взаємодія громадського суспільства та державної влади має здійснюватися на основі таких принципів як: системності, патріотизму, рівних можливостей, соціального партнерства, взаємовідповідальності, відкритості, ефективності, поваги, довіри, законності та результативності.

Під час реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України органи державної влади та громадянське суспільство виконують взаємодоповнюючі ролі. Реалізація у взаємовідносинах державної влади і громадянського суспільства взаємодії як механізму зворотних зв'язків змінює структурну основу системи державного управління в Україні.

Успішна взаємодія між органами державної влади та громадянським суспільством є запорукою якісної державної політики в сфері національно-патріотичного виховання, у відповідність до стратегічних національних цілей держави.

Інститути громадянського суспільства як неприбуткові організації наділені правами і обов'язками щодо відстоювання своїх легітимних інтересів у процесі подальшої розбудови громадянського суспільства в Україні та участі в управлінні державними справами, зокрема, у формуванні та реалізації державної правової політики.

Відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України громадське суспільство має сприяти створенню молодіжних організацій, які будуть брати участь у процесі формування національно-патріотичного виховання.

Консолідація зусиль органів державної влади з такими організаціями сприятиме створенню ефективної системи національно-патріотичного виховання молоді.

Висновки. Сучасна правова держава не може існувати без розвиненого громадянського суспільства, як і громадянське суспільство не може бути дієздатним без регуляторного впливу держави, без певного доступу до державних структур і впливу на управлінські рішення.

Інститути громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері патріотичного виховання можуть стати рушійною силою розвитку національно-патріотичного виховання, яке, в свою чергу, є запорукою ефективного державотворення. Формування та функціонування такої моделі управління дозволить Україні піднятися на вищий рівень цивілізаційний розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. Харків : Консум, 2005. 656 с.
2. Рябчук М. Ю. Громадянське суспільство : Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-31976>
3. Бойчук М. А. Влада і громадянське суспільство : механізми взаємодії. Київ : Атлант ЮЕМСі, 2007. 208 с.
4. Жаровська І. Правові підходи до встановлення місця публічної влади у контексті соціальної влади. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 64. С. 153–159.
5. Кириченко В.М. Теорія держави і права : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 264 с.
6. Рабінович П. Державна влада. *Юридична енциклопедія*. Київ : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998. Т. 2 : Д – Й. URL: http://leksika.com.ua/10701026/legal/derzhavna_vlada (дата звернення: 20.02.2023).
7. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Указ Президента України від 27 вересня 2021 р. № 487/2021 / Президент України. Офіційний вісник Президента України. 2021. № 24. С. 104. Ст. 1099.
8. Духовна-Кравченко О. С. Взаємозв'язок патріотизму та національної ідеї у становленні сучасної держави : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Київ, 2012. 18 с.
9. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 : Наказ Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 року № 527 / URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/-16062015-641> (дата звернення: 13.01.2023).
10. Окушко Т. К. Особистісно орієнтовані технології патріотичного виховання учнівської молоді в громадських об'єднаннях: теоретичні засади *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2016. Вип. 20 (2). С. 68–78.

REFERENCES:

1. Skakun O. F. (2005) *Teoriia prava i derzhavy [Theory of law and the state]*. Kharkiv: Konsum, [in Ukrainian].
2. Riabchuk M. Yu. (2006) Hromadianske suspilstvo : Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [Civil society: Encyclopedia of Modern Ukraine]. *Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy – Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine*, Retrieved from <https://esu.com.ua/article-31976> [in Ukrainian].
3. Boichuk M. A. (2007) *Vlada i hromadianske suspilstvo : mekhanizmy vzaiemodii [Government and civil society: mechanisms of interaction]*. Kyiv: Atlant YuEmSi, [in Ukrainian].
4. Zharovska I. (2012). Pravovi pidkhody do vstanovlennia mistsia publichnoi vlady u konteksti sotsialnoi vlady. [Legal approaches to establishing the place of public power in the context of social power], *Aktualni problemy derzhavy i prava. Actual problems of the state and law.* (pp. 153–159) Vyp. 64. [in Ukrainian].
5. Kyrychenko V.M. (2010) *Teoriia derzhavy i prava [Theory of law and the state]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, [in Ukrainian].
6. Rabinovych P. (1998) Derzhavna vlada. Yurydychna entsyklopediia. [State power. Legal encyclopedia], *Ukrainska entsyklopediia – Ukrainian encyclopedia*. Retrieved from <http://leksika.com.ua/10701026/legal/derzhavna>. [in Ukrainian].
7. Pro Natsionalnu stratehiu spriannya rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini na 2021-2026 roky [About the National Strategy for Promoting the Development of Civil Society in Ukraine for 2021-2026]. (2021, September 27). *Ofitsiyni visnyk Prezydenta Ukrainy – Official Gazette of the President of Ukraine* Kyiv: [in Ukrainian].
8. Dukhovna-Kravchenko O. S. (2012) Vzaiemozviazok patriotyzmu ta natsionalnoi idei u stanovlenni suchasnoi derzhavy [The relationship between patriotism and national ideas in the formation of a modern state] Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Pro deiaki pytannia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v zakladakh osvity Ukrainy ta vyznannia takim, shcho vtratyv chynnist nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16.06.2015 № 641 [About some issues of national-patriotic education in educational institutions of Ukraine and recognition of those who have lost an official nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16.06.2015 №. 641]. (2022, June 06). *Ministerstva osvity i nauky Ukrainy – Ministry of Education and Science of Ukraine* Kyiv: [in Ukrainian].
10. Okushko T. K. (2016) Osobystisno oriientovani tekhnologii patriotychnoho vykhovannia uchnivskoi molodi v hromadskykh obiednanniakh: teoretychni zasady [Personally oriented technologies of patriotic education of student youth in public associations: theoretical foundations]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi – Theoretical and methodological problems of raising children and school youth.* (pp. 68-78) Vyp. 20 (2). [in Ukrainian].